

Светлай паміш бабулі «Бабуля памёрла... Памёрла...» Збелелыя матчыны вусны шапнулі. Лявалася лета ў шырокія дзверы... Бабуля памёрла... Не веру... Не веру... Шчы тэпкі заўчора выходзіла ў поле, Насіла асот у квяцістым прыполе... Высока вяла стародаўнія песні За шчасным застоллем, на радасцях цесным... На тых жа загонях, на тых жа сцяжынах, Адкуль ты вярталася копкі з дамынковай, Запелі дзвучыты старыніныя песні Пра хлопцаў Расіі, пра дзвучыны Палесся, Іду да дзвучы, як на страву з табою, Задумлівай, мудраю і... жывою! Я крочу насустрач і ў дуках клянуся: Усе твае песні аддам Беларусі! Я тэпкі дабаюю да іх тых слоў, Што сёння пунюць над крэм'яснымым...

Ніна Мацяш упершыню друкуецца ў нашай газеце. Вершы «Лютаяўская акварэль», прысланыя ёю ў рэдакцыю, прыводзім нас абыходнасна, тонкай назіральнасцю. Ніна Мацяш — з Брэстчыны. Жыве і працуе ў Беластоку. У мінулым годзе скончыла Мінскі дзяржаўны педагогічны інстытут замежных моў.

На двары цяпла ўсяго два градусы,

Пад курганамі, пад абеліскамі, Па-над Ясельдоў і Дзіной, Мае родныя, мае блізкія, Бяцка, брат ці таварыш мой. Спаць, каб ведалі, і каб помнілі, Чым мы ўсе абязвааны ім. Спаць пад бронзавымі помнікамі, І пад рыжым дзёрнам глухім...

РАДАСЦЬ

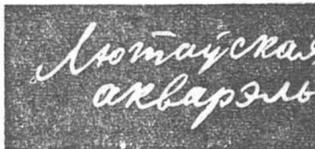
Я іду між кветак, як між песень — Толькі б невэрор не наступілі! Валасы палочка вецер вясні, Водар — хоць ты прыгаршчаны пі!

ПРЫХОД САКАВІКА

Б'юць у хаты хвалі, нібы ў бакены — Гэтак нечакана разліло. Двое сутак за сцяною заплаканай Усё пад ветрам білася і гуло.

МАЁ ПІСАСЦЕ

Не звыкла скардзіцца на лёс, Хоць на шляху адны калочкі, Хоць часам да пекельных слёз Бывае крыўда і бялізна. Затое, што ні новы дзень — То сэрца поўнае гарніня, Яшчэ глыбей паміж людзей Маё жыўчэе карніня.

ЛІРНЫЧЫЯ НАТАТКІ

З чым можна параўнаць сённяшняе неба? Мо з небадымай далінай у б'елым, калматым ягелі, з якога часта-часта выб'ываюцца яркія крынічкі бланіты?

Сёння многа сонца. Не люты, а самы што ні ёсць красавік! Неба ўвесь час мяняецца. Іптер л'ю нагадава матчыны разліў у пару вясновага ледоходу: пасля рознае вады чыстай-чыстай, сіня-сіняй, толькі зрэдку праліваюцца белыя крыніцы, а ля берагоў яшчэ даволі чыста трымаюцца прадзёбаныя промяні сонца прыпаі.

Даволі мошны вецер, але не халодны — ласкава, як матчыны рука. Над самай вадой нешчырокага ганаля — чарада стромкіх вольох. Уліце вадой іх калепшом растуць снег, адрыўшы пучкі салатавага пер'я перамавалай травы. На паўкроўню адсюль — на ветры прытаювае вясёлая бярэзка ў белай панчошы. Ад яе не адарваць вачэй. Злаецца, яна знарок раскінула выгнутыя галіны-рукі, каб засляціць сваіх няяркіх, смірных сабрава-вольх ад якой-небудзь абразы ці бяды.

Недалека прыдурнула старая вішня, амаль цалкам вывернутая калісцкім бур'як. Цяпла то цяпла, а люты прыкрыліся тоненькім лядом. І шуршталі. Нібы плашчом з кракадзілавай скуры.

Мой бацька любіць гаварыць: «Дай бог усе ўмець рабіць, ды не дай бог усе рабіць самому!» А я ўсё сілюся абыць неабдымае. Быццам не ведаю, што ўсё роўна нічога з гэтага не выйдзе...

Зрэдку капае са страх. Нават не дождж, а нешта проста так сабе. Імжыць. У дрэў выгляд, як на пацудоўчэ: мошныя галіны прыцуршаны б'елым мокрым снегам.

Адлага. Ужо траці дзень. А месціч — люты.

Сястра пытаецца ў мяне: — Ты ведаеш, адкуль прыйшло гэтае «Перабіла свіня пацер — хай сама гаворыць»? — Не. — Радзей жа бацькі прымушалі сваіх дзяцей маліцца — хоць у шосты год жыць бы было верцець... Так было ў нашата Паста. Стары хадзіць па хатце, гаворыць угодныя словы малітвы, а малая Зінка стаіць на каленках ды й паўтарае за ім. Застаюцца глядзіць на маланянага божаньку. Ну, а тады ж было так, што над адным дахам жылі і гаспадары і сцяніца. Самі ў хатце, а свіні ды карова — ў сенах. Вось аднойчы стары Панок толькі пачаў свай «Огце наш, іке сні на небесі...», як глянуў — свіня ў адчыненыя дзверы лезе. «Ась куды!» — гурнуў стары. А за ім і Зінка: «Огце наш, іке сні на небесі... ась куды!» Плуноў Панок: «Перабіла свіня пацер — хай сама гаворыць!» І адзатыя ж нашы людзі на дасцінае слова!

Дзёнік паэта, хоцця думачэ, будзе мець свой працяг. Савецкі чытач на новых іх старонках зноўдзе глыбокі роздум выдатнага мастака слова над жыццёвымі праблемамі сучаснасці і над актуальнымі творчымі пытаннямі, роздум, перададзены з уласцівай М. Танку грамадзянскай зоркасці і мастацкай пераканачасці.

Арсень ЛІС.

ДЗЕННІКІ, мемуары пісьменніка... Сёння не толькі гісторык літаратуры, крытык, літаратуразнаўца і тымчасам да іх узвешчы непаўторныя рысы эпохі, спавідаўшы самыя тоныя іоныя характары творчай індывідуальнасці, спавідаў гісторыю ўзнікнення таго ці іншага твору. Нават сама звычайныя, так званыя шырокі чытач народна аднае перавагу гэтаму віду літаратуры перад іншымі жанрамі. У мемуарах, дзёніках запісках ён шукае важнай, «нявыдумана» праўды жыцця, праўды веку. Лішне казаць, якую важную пазнавальную і выхаваўчую ролю адыгрывае падобная літаратура.

У беларускай літаратуры з прычыны маласпрыяльных умоў для развіцця гэтага віду творчасці дзёніку доўга не шанавалі. Дольш у апошнія гады былі апублікаваныя некалькі дзёнікаў і ўрыўкаў з іх.

І вось блізка на старонках «Полымя» з'явіліся «Лісты календара» Максіма Танка («Полымя», 1967 г. №№ 1, 2, 3, 4). Адрэзак і скажу, што «Лісты календара» разам з фрагментамі дзёніка К. Чорнага — лепшае, што ёсць у нас з гэтага роду літаратуры.

Першы запіс танкаўскага дзёніка адносяцца да пачатку 1935 года, апошні датаваны лістападам 1939.

30-я гады... У Еўропе палела рэакцыя. Самыя змрочныя словы бралі ўладу ў руні над людскімі жыццямі і душама. Карычневая чума ахувала Еўропу ў сярэднявечны змрок. Духовная атмасфера буржуазнай Польшчы таксама няўхільна нааналіяла ўсё больш і больш шавінісцкага, мілітарызма чужды і адрыўча фашысцкіх адзіноч. І палітычна-грамадскае і культурнае жыццё ў Заходняй Беларусі 30-х гадоў, эпоха і людзі, якія яе рабілі, сацыяльны побыт народа і вобраз, сама гэта паэта — усё гэта занатавана ў «Лістах календара» жыва, ёміста, вылісана шматгаласавым паліграфі.

Фрэнкі, параскіданыя па дзёніку М. Танка, даюць магчымасць яскрава ўявіць абставіны палітычнага жыцця краіны. І ў істэртычных крыках дэстаг і ўрапартаўчыхнах настэртых падлеткаў «На Літву», і ў самазабытых воклічах натулу «Віват маршалак Рыдз-Смільгі», і ў разуючых пагармах яўрэйскіх крам паэт прымушэ тое, што асуджана даваенную Польшчу на катастрафу, а працоўны люд на выпрабаванні і пакуты.

Але і гэтыя часы мелі свае прасветы. У іх была распахата і набрала моц барацьба за аб'яднанне ўсіх прагрэсіўных сіл, за стварэнне шырокага народнага фронту. М. Танк прымаў у гэтай барацьбе самы непасрэды ўдзел і як баец камуністычнага падполля і як паэт.

Зразумела, у дзёніку ён не мог адкрыта гаварыць пра рэвалюцыйную падпольную дзейнасць — паліцэйскае вока, не драмала. Але нават таго, што сказана, дастаткова, каб бацьчы, якім арганічным станам было для М. Танка жыццё актывнага працоўнага існуючага часу. У «Лістах календара» мастак успамінае сустрачкі паэта з Тарасішчам, Паўлінкам, Кісекам, Грышам. Сёння ўсім вядома, што названыя імяны былі падпольнымі кіраўнікамі вядомых дзёночых заходнебеларускага камуністычнага падполля. І сустрачкі М. Танка з імі наслілі не толькі сяброўскі характар. Па абрысках недасяжных фраз, па некаторых заключэннях аўтара можна бацьчы, які ваяваў і ўважліва на масы і на творчую інтэлігенцыю мелі гэтыя людзі, якую вялікую арганізацыйную работу сярод працоўных вяла партыя.

Другое асроддзе, што ўгадоўвала паэта і давала яму творчы імпульс, складала творчая мастацкая інтэлігенцыя — беларуская, а таксама прагрэсіўная слая польскай і літוואскай. Адны з імяноў, якое поруч з іменем Гарасіма (Дворнікава) найчасцей упамінаецца М. Танкам, з'яўляецца імя дзяўчыны Рыгоры. Ужо тады ў Заходняй Беларусі чытка было ўважлівае кожнаму культурнае пачынанне, да якога б не прычыміся дзяўчына Рыгор — Рыгор Раманаўшчы Шырма. «Лісты календара» расказваюць, як песьняй і словам публіцыста змагаўся Р. Шырма за духоўным засялём

плісудчынаў. Р. Шырма блаславіў паэта на вялікі пазычыны шлях, заявіўшы шырокай грамадскасці па ўступным артыкуле да першага зборніка М. Танка «На з'яўленні на захаднебеларускім небажліва пазычынай зоркі першай вялічынны.

Старонкі дзёніка М. Танка вырываюць з цэмыры заобыччэй імяны галавы, але шчыра адданы культурна-асветнай справе народа людзей. Да апошніх адносіцца Васіль Труцька, выдавец першага зборніка паэта. Інаваля імперыялісцкай вайны, сын беларускай вясні, Труцька ўсё грошы аддаваў на беларускі друк, марай яго жыцця было стварэнне беларускай друкарні.

Больш буйным планам падае М. Танк партрэт таленавітага педагога-энтузіаста беларускай працоўнай школы Сяргея Паў-

эт вывучае па класічных зборніках фалькларыстаў мінулага, словы народнай песьні ўзнаўляе па памяці, запісвае ад маш, знаёмых, падчас вандровак. «Лісты календара» збергалі для нас некалькі цудоўных узорнаў народнай лірыкі. З усё большай увагай ставіўся паэт да народнага слова, да непацатага сярбу народнай лексікі. «У музейнай бібліятэцы напісаныя розныя слоўнічкі ад Насовіча да Лястоўскага — і зараз цэлым днямі і ночамі чытаю. ...Аж страх узду — з якім абмежаваным і бедным слоўным багажом выпраўіўся я на Парнас!» — запісвае М. Танк у сваім дзёніку. І ў другі раз, ужо пішучы «Нарач», у плане разважання, якое не страціла сэнсу праз гады: «...Праз дзённасць слоўнікаў дзялечных проста неможна зрабыць нейкіх адных самых лепшых, мілагучных і тральных слоў. Усе

НАДРУКАВАНА У «ПОЛЫМІ»

ЗРОКАМ МАСТАКА І ГРАМАДЗЯНІНА

ловіча. М. Танк высока ацэньвае яго педагогічны талент, яго працу па складанню падручнікаў для школы «Першыя яўрэйскія», «Басейны» і інш. Паэт аднае назірае і каментару К. Галубовічу, і славачку Орсе-Чарыўскай, і мастаку П. Сяргіевічу. І Забяду-Сумічэ, за якім разам выступаў ён у Віленскіх залах, прапагандауючы беларускую паэзію і песню.

У асобе аўтара «Лістоў календара» знайшлі актывнага лепшых дружба і творчых супрацоўніцтва паміж прагрэсіўнай польскай, літוואскай, яўрэйскай і заходнебеларускай інтэлігенцыяй. Імяненне ўзаемна азнаёміць свае народы з духоўнымі набыткамі суседзяў, агульнымі намагаваннямі супрацьстаяць рэакцыі з'яўляе М. Танка і іншыя прадстаўнікі культуры і культуры Заходняй Беларусі з Е. Пуграментам, Ст. Ендрыкоўскім, Г. Дамбінскім, Т. Буцінцічым, У. Яворскім, Вайтраубам. Разам з імі перапіска паэта з гэтымі і іншымі дзятчымі польскай культуры дачыталі і надзвычайнае праблем грамадскага жыцця. І абмену думкамі ў сувязі з арганізацыяй народна-фронтаскай перыядычных выданняў, і канкрэтных творчых пытанняў. Тое ж самае, а часам і супольнасце лёсу з'яўляўся заходнебеларускіх пісьменнікаў з літוואскай паэтамі Кекштасам, Міцкоў, Борута, скульптарам Р. Яхімовічам.

Трэцяе асроддзе, якое дало паэту жыццё, падказвала тэмы і вобразы, была вяска, родная Пільнаўшчына, нарачанскі край. Тут, у Пільнаўшчыне, ён разам з бацькамі дзёночым сябраваў з вясковымі людзьмі, з'яўляўся за іх у дзёніку і ў кабары, адрабляў шарварку. Тут зведваў і лепшыя моманты вясковага жыцця, што ідзе ад натуральнай блізкасці да прыроды, тут была пакланяна да жыцця не адна паэтычнае песьня. Па ўсім дзёніку раскіданы сакавітыя, накіданія ўпаўнёнай, чуйнай рукой мастака абразы вясковага побыту, працы. Некаторы з іх іхачы сацыяльную нагрукку і па-свойму падсвечваюць эпоху.

Дзёнік М. Танка яшчэ раз сведчыць аб тым, як арганічна ўзнікае яго паэзія з рэвалюцыйнай заходнебеларускай рэалісці, якімі глыбіннымі народнымі вытокамі была яна ўзвешана.

«Адкуль з'явілася мелодыя. Яна кужальнай ніткай падцягнула да сабой вобразы, вобразы — рыфмы, апошнія ледзі ў вершы. А ўвесь гэты абвад выклікала мелодыя забытай матчынай песьні», — запісвае паэт. І тут жа — запіс пачуцых ад таварыша апошніх слоў рэвалюцыйнага Андрэя Малюка, які перад павешаннем крмынуў у твар катам: «Вешайце вышэй, каб выдалі было мне, як гарачы ватыш маёйні!»

Мелодыя матчынай песьні ішла з М. Танкам усё жыццё, не раз і не два выклікаючы цудоўныя радкі новай, ужо паэтычнай песьні.

У дзёнікахватых нататках паэта часта сустракаем словы: «Ізноў уздуся за фальклор...» Народна-паэтычную спадчыну па-

мы пішам, карыстаючыся вельмі абмежаванай тэрыторыяй свайго языка, і таму, пэўна, так зацягваюць і нас працава стварэнне беларускай літаратурнай мовы. Праўда, гэта праца неспытаны, — рэзонна дазваў аўтар.

Цікаваць паэта да назваў урочышч з родных ваякілі, народных назваў тры і красак таксама ішла ад арганічнай патрэбы ўбагаціць сваю моўную палітру, музыку радка...

Аднак, скіліваючы галаву перад негаспадарым характаром народнай паэзіі, перад народнай фантазіяй і мудрасцю, усюбычлай у казках, прыказках, прымаўках, М. Танк не скільны быў перабольшваць значэнне фальклору для сучаснай паэтычнай практыкі.

«Нават фальклор — непаўторная з'ява мінулай эпохі, — запісваў ён у дзёніку. — Трэба шукаць і шукаць новых форм. Мы забываемся, што без адрыўчыха новага не можна быць сучаснай паэзія».

Роздум над тым, якой палічана быць сучасная паэзія, пад тым, як зрабыць вывучэнную сіду яе як мага большай. Ідзе праз усё дзёнікавы запіс М. Танка. Мы бачым, як прагна накідаўся паэт на літаратуру. У яго нататках мільгаюць даўжэжныя спісы працывічых кніг. Сярод іх рускія рэвалюцыйныя дэмакраты і ўсё сучасная польскае паэзія на чале з Брандускім і Туўзімам, французская і нямецкая літаратура, даследчаныя па паэзіі і мастацтву, філарофія, грамадская перыядыка. Паэт прымае ў сябра і перабытае ўсё сімвалістаў і эравацыйных заходнебеларускіх паэтаў. Яго глыбока душэўна ўзрушае адрыўчэ паэзія Ул. Маякоўскага і Поля Элюара. З пільнай увагай падбірае ён кожную навінку беларускай савецкай паэзіі. Акрасленія ідэяна-эстэтычныя пазыцыі М. Танка, які склаўся ў яго мастак слова ва ўмовах вызваленага руку, давалі магчымасць яму крытычна, з пазыцыі сацыялістычнага рэалізму асноваць вопыт сучаснай паэзіі.

Паэт арганічна засвойваў лепшыя здобыткі паэтычнай культуры, развіваючы іх на дачынальным матэрыяле, які даваў яму заходнебеларускае жыццё. М. Танк шчасліва абмінуў уплывы вульгарнай сацыялогіі. Пры ўсім пісьмаце ў адносінах да беларускай савецкай літаратуры паэт, які ішоў ад рэальнага жыцця і барацьбы, а не ад догм і схем, не мог не заўважыць у крытыцы 30-х гадоў, прадстаўленай імянамі М. Клімковіча, А. Кучара, А. Аляксандравіча, вульгарна-дагматычнага налету.

М. Танк прызнаецца ў дзёніку: «Паэзія стала для мяне наветрам і хлебам, хлебам і наветрам». І, мабыць, з той жа прагай, з якой паэт накідаўся на літаратуру, звартаўся ён і да мастацтва. Па-за яго ўважліва не заставалася ні адна мастацкая выстаўка, ні адзін добры фільм. Паэт імкнецца зазірнуць і ў гісторыю мастацтва і ў яго творы.

Мастацтва цікавіла Танка не само па сабе. Ён шукаў у ім ад-

казу на многія творчыя пытанні, думаў аб убагацінні свайго выяўленчага арсеналу. Даследчыкі давераснёўскага паэзіі М. Танка (а яна складала цэлы этап у мастацкім развіцці не толькі самога паэта) знойдуць у дзёніку нягала моманты, якія дазваляць гісторыі ўзнікнення і напісання пасобчых твораў, у прыватнасці, пазмы «Нарач», вершаў «Акт першасці», зноў нагада мне родных асцід», выскончай паэмы «Сілаш», якая рачунай «іччэ» праз увесь дзёнік.

Яшчэ больш праслуховаюцца танкаўскія радкі за расказанымі аўтарам «Лістоў календара» падзеямі, перажываннямі.

Паэт даверліва дае магчымасць убачыць сабе за сталом і тады, калі пачаў раз перапісвае вершы і нічога не выходзіць, «бо страўняў нейкае беспамырковае адчуванне харства», і тады, калі з сэрца, які прызнае, вырываюцца запавятыя стрэфы.

У сваім дзёніку М. Танк выказвае многа заўваг пра творчасць пасобчых пісьменнікаў, многа думае аб заходнебеларускай літаратуры і яе месцы ў духоўным жыцці народа, яго барацьбе. У аснове яго аднак ляжыць высокая ідэяна-мастачкая патрабавалянасць, грамадскі рэзананс творчасці.

Навышчоне ідэяна-мастачкага ўзрушэння заходнебеларускай літаратуры было паставітым прамежам клопату і роздуму М. Танка. Паэт часта надываўшы крытычна ставіўся да тых здабыткаў, якія яна несла свайму народу. Гэта дапамагала яму бацьчы галаўнае. «Паэзія наша — цяжка, як камень, вырваны з бруку пад час вулькіных бабў, немілугучая — як стогні ці крык, чырвоная — як пралітая кроў», — пісаў паэт. Ён даў вельмі яскравы малюнак становішча, у якім даводзілася працаваць заходнебеларускім пісьменнікам, і адначасова правільна азначыў грамадскі тонус, дух заходнебеларускай літаратуры. «Аліч не можэ ты саць, бо першыкажыць няспытаныя віты розных андэўлахоўнікаў, другія — хворыя палія Бярэзы, трэція не могуць знайсці выхад з бяды і нястачы. І ўсё ж, не зважаючы на ўсё гэта, вясенню даюем узлічца за выданне свайго часопіса маладых. Апошнімі днямі выйшлі з астрагу два нашы паэты», — дадае аўтар у канцы. У дзёніку гучыць скарга паэта на тое, што многа «нашых песьняў» ляжыць у папках судовых спраў, у турэмных архівах.

Наглядзічы на неспрыяльныя ўмовы, нават насуперак ім, развівалася літаратура, крўна звязаная з інтарэсамі народа, з яго жыццём і барацьбой. І тым больш у паэта было падастаў не без гонару завіць: «Мы — песьняры народа невялікага, пра яго мала хто чуў на свеце, і ў той жа час, мы — песьняры народа вялікага і знаека багатага, які нават не таварыць сваё скараб'е...»

Яшчэ заходнебеларускага паэта, якім яго падаў М. Танк у «Лістах календара», у пэўным сэнсе — з'ява тыповая. Гэта жыццё, лёс, шляхі лепшай часткі творчай інтэлігенцыі заваявалы, але няскоранай Заходняй Беларусі. Танк сваім дзёнікавым запісам шчырай расчынуў перад савецкім чытачом дзверы ў напружаную, перадаваўчанае эпоху, даверліва падаўляў тымчасам свайго мастацкага слова, свайго песьні, расказаў пра людзей таленавітых і мужных, шчыра адданых справе вызвалення працоўнага люду, наглядзічы на тое, што кожны новы шлях наладзіў Ім. Чытачу стане ясна, адкуль бярэ пачатак, ідзе тая плынь, што вярнула паэзію правафланговага сучаснай беларускай літаратуры арганічна народнай і нацыянальнай у лепшым сэнсе гэтага слова, што даў ёй высокае патрыятычнае і рэвалюцыйнае гучанне.

Дзёнік паэта, хоцця думачэ, будзе мець свой працяг. Савецкі чытач на новых іх старонках зноўдзе глыбокі роздум выдатнага мастака слова над жыццёвымі праблемамі сучаснасці і над актуальнымі творчымі пытаннямі, роздум, перададзены з уласцівай М. Танку грамадзянскай зоркасці і мастацкай пераканачасці.

Арсень ЛІС.

румзвалі дзеці, дымлі самаруктамі мужчыны. Аляксандр стаў пасяродзе невялічката залынка:

— Паслухайце, таварышы, што я вам скажу, — пачаў ён. — Зараз з Бабруйска прыдзе дрызна з польскімі легіянерамі. Чого яны едучы сюды? Запрасіў іх рудабельскі ўпраўляючы, каб не давалі дзяткі панскую зямлю, каб задушылі Савецкую ўладу. Мы іх тут, як належаць, сустраем. А вы, як толькі пачуеце першы стрэл, чым мацней крмыце «Ура!». Нікуды не выходзіце і адсуньцеся ад вокна.

— Мама, я баюся, — заскуголіла дзятчына.

— Не бойся, дзятчына, мы за печ схаваемся.

— Каб хоць яная бярданка была, дык і мы б вам падсабілі, — сказаў высокі дзед у белай свіце.

— Чым галасней будзеце крмыць, тым лепш падосце. Добра?

— Чаму ж не!

— Пакрычым!

яма, а тут яшчэ ім глотку дзяры. «Ратуіце» — крмычала, а гэтак зроду не даводзілася.

— Калі трэба, бабка, кука-рुक заспяваеш, — зсямсаўся малады хадзель.

Доўга і грывожна яны гаманілі, не адважваючы выйсці за дзверы. Адоўжвалі ад вокна, садзіліся на падлогу, хадзілі за валіку, выштурбу южаму гробку.

— Галубчына, ідзе ж Ой, хвайчэся, людцы, — адсочыла ад акна маладзіца і села на падлогу.

Напружана заглулі ройкі, затанкала жалева аб жалева, загрукаталі колы і сіцілі. Знадворку пачулася вясёлая гамана. У вакале кабаты пазаціскалі вусны.

Да вакала паднікла дрызна з прычэпам. На перон высокавалі салдаты ў жаўтаватых — ангельскае суніа — шынялях і рагатых канфедэратках. З-пад іх у многіх тырчалі чорныя кругленькія навушнікі. Браггалі медыяныя накілкі, грукалі падкоўкі — салдаты падскоквалі, ступалі абісае аб абісае, лаялісь і адзі аднаго на спіках рукамі, з ірвоў вырываўся стурменчычкі белы пар. Хоць і змерзлі, але ім было вясела. Кожны марыў дзяткі дабрацца да маінтка, адсідзеся на пансіях харчак, адлежача ў шпіале, а можа і рачараваць якую-небудзь маладзенькую пакаўчыку.

Калы прычэпа стаў прыгожы чарнявы паручнік, заглядаў у дзверы і прысешаў тых, што не паспелі вылезці!

— Прандай, прандэй паноне!

Грмынуў яшчэ адзін залі. І зноў аусім блізка паклісала многаласое і несудлае «ура!».

Польскія жаўнеры пападалі наля вагона, папаўлі паныя коламі, ад ройкі браггалі кады і каробкі. А з-за штабелёў ішпа белгі ўзб'орэня люды.

З гратанца ў руцэ проста да прычэпа падліцэ чалавек у шынялі ў ўвайсковай шапцы: — Ройкі до гурты! — сманандаваў ён, падскокчыўшы да паручніка, і сарваў з яго карабін. Тыя, што не паспелі пападаць, і тыя, што ляжылі на зямлі, пападзімалі рукі. А з дзявяці ваквала валу натулі барадатых і безбародых мужчына, каб паглядзець, што там дзеецца.

«Іналежам» здалося, што іх акружае цэлая армія «баўдытаў».

— Хто апунціць рукі і паварухнецца, будзе расстраляны на месцы, — сманандаваў Салавей. — Абзэброўчэ, — загадаў сваім хлопцам.

Легіянеры каціліся ад нечаканасці, перапуду і холаду. Іх пастроілі ў дзве шаронгі і паствілі да камандзе «смірна». Якаў Гошка з Анурэем збралі карабіны і ставілі іх калы штабелі ішпа, лаячы залезлі ў вагончык дрызна і вышлі адтуль дзве сцярыні і патроны. Толькі ішпа жалежыкі расшалоўлі, як іх ашукалі адзіначныя вясновыя хлопцы.

Яны не ведалі, што з імі будучы рабыць: здаекавацца, быць ці можа нават пастрэляюць. Таму дробна дрыжалі сківіны,

